

སྐྱེ་ཁམས་ཁོར་ཕུག་རིག་པ་དང་།
མིའི་ཀུན་སྦྱོང་། རྒྱ་ལྗམས་ཏེན་
ལྷུང་གི་ལྷ་བ།

གོང་དཀར་ངག་རྒྱལ།

༢༠༡༥ལོ་ཟླ་༥་ཚེས་༥ ལ་བོད་ཡུལ་སྐྱེ་ཁམས་ཐེབས་ཅུ་ཚོགས་པས་སྤེལ།

༄༅།སྐྱེ་ཁམས་ཁོར་ཕུག་རིག་པ་དང་། མིའི་ཀུན་སྨོན། ནང་པའི་རྒྱ་ལྗེས་རྟེན་འབྱུང་གི་ལྟ་བུ།

<< བོད་པ་ཞིག་གིས་སའི་གོ་ལའི་སྐྱེ་ཁམས་ཁོར་ཕུག་ལ་ཐོག་མའི་ལྟ་སྟངས། >>

རི་རྒྱུད་དུ།

གསང་སྔགས་རྒྱུད་དང་སྐྱེ་ཁམས་གཞུང་སོགས་ལས།
ཕྱི་ཡི་སྨོན་དང་སྐྱེ་བའི་ནང་གི་ཁམས།
ཕན་ཚུན་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བའི་རྟེན་འབྲེལ་གཤིས།
གསུངས་པའི་བདེན་དོན་དེར་སྐབས་སྐྱོད་བས་གྲུབ།

ཅས་ལོ་ངོ་ཉེས་སྟོང་ལྟ་བུརྟེན་དུ་རྒྱ་གར་དུ་ཕྱོན་པའི་སངས་རྒྱུས་ཤུག་ཕྱུག་པས་འདི་ལྟར་སྨོན་བཅུད་གཉིས་
ཕན་ཚུན་སྟོན་གྲུབ་དུ་གཟེགས་པའི་ངང་ཚུལ་ལས་དངོས་པོའི་གཤིས་ལུགས་འདིས་ད་ལྟ་མི་རྣམས་ལ་དྲན་སྐུལ་
ཞིག་གཏོང་བཞིན་ཡོད་པ་ནི། ཚོས་ཉིད་ཀྱི་སྟོབས་ལས་གྲུབ་པའི་སྨོན་བཅུད་གཉིས་དབར་གྱི་འབྲེལ་བར་གོ་
རྟོགས་ཟབ་མོ་ཞིག་སྐྱེད་རྒྱུ་དེ་ཡིན། ཤུག་ཕྱུག་པའི་རྟེན་འབྱུང་གི་ལྟ་བུ་འདི་ནི་ནང་བཟོན་མཚན་ཉིད་རིག་པའི་
སྤང་གཞི་ཀ་བ་ལྟ་བུར་གྱུར་ཡོད།

སྤྱིར་ནང་པའི་གཞུང་ནས་གསུངས་པའི་རྟེན་འབྱུང་གི་རྣམ་གཞག་འདིར་གཞི་རྒྱུ་ཆ་ནས་སྤྱི་རྣམས་ཀྱི་རིམ་པ་
གསུམ་ཙམ་གསུང་ཡོད་ཀྱང་། རང་པའི་གྲུབ་མཐའ་སྤྱི་ཀུན་གྱིས་རྩོད་མེད་ཡོངས་གྲགས་དུ་བཞེད་རྒྱུའི་རྟེན་
འབྱུང་ནི་རྒྱ་ལྗེས་རྟེན་འབྱུང་ཞེས་པ་འདི་ཉིད་ཡིན་པ་དང་། འདིའི་ཐོག་ནས་ད་ལྟའི་འཇམ་སྤིང་ཐོག་གི་
སྨོན་བཅུད་གཉིས་ཀའི་སྐོར་བཤད་ན་འོས་ཤིང་འཚམ་པར་མཐོང་།
ཚོས་ཚུལ་འདི་བཞིན་ད་ལྟ་འཇམ་སྤིང་ཐོག་མངོན་སུམ་གྱི་སྤྱོད་བ་དང་གཏུན་ཚིགས་རིག་པའི་རྒྱབ་རྟེན་ཕྱོད་
སུམ་ཚིགས་པོ་ཞིག་ཡོད་མེད་ལ་མ་སྟོན་པར་ལྟ་བུ་གྱི་རྣམ་གཞག་ཡོད་པའི་ཚོས་ལུགས་དག་ལས་ཁྱེད་པར་
འབྱེད་ཚོས་ཀྱང་རྟེན་འབྱུང་གི་ལྟ་བུ་འདི་ཉིད་ཁོ་ན་ཡིན། རྒྱ་མཚན་དེའི་ཕྱིར་མགོན་པོ་སྤྱི་རྣམས་ནས་བཟུང་སྟེ་ད་
བར་གྱི་འཕགས་བོད་ཀྱི་སྐྱེས་བུ་ཆེན་པོ་དག་གིས་སྟོན་པས་ཐབས་གྱི་ཚུལ་དང་རིགས་པའི་རྣམ་གཞག་བརྒྱ་ཕྱག་
གི་སྟོན་རྟེན་འབྱུང་གི་ངང་ཚུལ་ཞིབ་པར་གསུངས་པ་འདིར་བསྟོད་ཕྱག་རབ་དང་རིམ་པ་མཚན་པ་འདི་རེད།
དཔེར་ན། སྟོབ་དཔོན་འཕགས་པ་ལྟས། རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་གང་། མཐོང་ན་གཏི་ལུག་འབྱུང་མི་
འབྱུང་། ཞེས་དང་། རྗེ་སྟོན་བཟང་གྲགས་པས། ཚུལ་འདིས་ཁྱོད་ལ་བསྟོད་ན་ནི། བསྟོད་པར་འབྱུང་གྱི་གཞན་དུ་
མིན། ཞེས་གསུངས་པ་ལྟ་བུ་རེད། རང་རེ་བོད་པ་རྣམས་ལ་ནི་དུས་བཞིའི་གནམ་གཤིས་ཀྱི་འགྱུར་སྟོན་དང་།
རང་བྱུང་ཁམས་ཀྱི་རུས་པའི་འབྱུང་ཁུངས་ལ་བག་མེད་ཡོངས་སྨོན་བྱེད་རྒྱུའི་ལྟ་བུ་དང་། ཚོར་རིག་འཕུལ་ཆས་

བཅས་མེད་པའི་དབང་ལས་ད་ལྟའི་ས་གོ་ལའི་སྤྲོད་གི་སྐྱེ་ཁམས་ཁོར་ཕུག་གི་སྐོར་ཀུན་ཏུ་ཇ་དྲག་གི་འཛིགས་སྤྲང་
སྤེབ་བཞིན་པའི་སྤྲང་ཚུལ་འདི་ནི་གཏམ་གསུང་པ་ཞིག་ཏུ་གྱུར་ཡོད།

དཔེ་མཚོན་ཅིན་ཞུས་ན། ལོ་གོང་ས་མཚོག་གིས། ༡༩༧༤ལོར་ཁོར་ཕུག་དང་། བོད་མིའི་རྩ་དོན་ཞེས་པའི་བརྗོད་
གཞིའི་ཐོག་ “བོད་མི་ཚོར་ཁོར་ཕུག་ལ་དོ་སྤྲང་དང་། སྤྲང་སྐྱོབ་བྱེད་དགོས་སྐོར་ཤོད་སྐབས། ༤་རང་ཚོ་སྤྲང་མེད་
གཏམ་གསུང་ལྟ་བུ་ཞིག་ཆགས་པ་ནི། ང་ཚོ་བོད་ལ་རྩ་དང་། ཤིང་རྒྱ་སོགས་རང་བཞིན་དགོན་པོ་མེད་པའི་ཐོག་
ཁོར་ཕུག་གཅོད་ཞིང་དཀའ་ངལ་འབྱུང་མེད་པའི་རྒྱུ་གྱིས་རེད།” ཅེས་གསུངས་པ་ལྟ་བུ་རེད། ལྷོ་ལའི་དུས་
རབས་བདུན་པ་ཙམ་ནས་བོད་འདིར་རྟེན་འབྱུང་གི་རྣམ་གཞག་རྩལ་དུ་ཐོན་པའི་ཚོས་ཚུལ་འདི་དར་བའི་ཉེར་
ལེན་ལས་བོད་པའི་རྒྱུན་གཏན་གྱི་འཚོ་བའི་ཁོད་རྟེན་འབྱུང་གི་ལྟ་ཚུལ་དང་འདྲ་ཤིས་ཀྱི་ཤུགས་ཆེན་ཞིག་ཐེབས་
ཡོད་པ་གསལ་བོ་རེད།

འོན་ཏེ། བོད་པའི་རྩ་སྨོན་ཡོད་དོ་ཅོག་གི་ནང་དུ་ནང་དོན་རིག་པའི་ཤན་ཤུགས་ཐེབས་ཡོད་ཅེས་བརྗོད་པའང་
འགྲིག་གི་མེད་པར་བོད་ཀྱི་རྩུན་མོང་མིན་པའི་སྤྱི་རང་བྱུང་གི་བཀོད་པ་ཉིད་ཀྱི་ཐོག་ནས་བོད་མིའི་རང་བྱུང་
ཁམས་ལ་བཅངས་པའི་འདྲ་ཤིས་ལའང་ཁྱད་པར་ཡོད། ལྷག་པར་དུ་རྒྱ་ལྗངས་རྟེན་འབྱུང་གི་རྩལ་ལས་བྱུང་བའི་
ལས་འབྲས་ཀྱི་ལྟ་བུ་ནི་མཐོ་སྐང་གི་མི་རིགས་འདིའི་འཚོ་བའི་གྲུབ་ཆར་གལ་ཆེའི་རང་བཞིན་དུ་གྱུར་ཡོད། རྟེན་
འབྱུང་གི་ངང་ཚུལ་འདི་ནི་སྐྱེ་བོ་བྱེ་བྲག་པ་ཞིག་གི་སྤྲང་ཚུལ་ཙམ་དང་རིགས་པས་མ་དག་པའི་གཞུང་ལྷགས་
ཙམ་མིན་པར་འདི་ལ་ནི་ཚོས་ཉིད་ཀྱི་རིགས་པའི་དན་རྟགས་བརྟག་སྤྱོད་འཕེར་བ་ཞིག་ཡིན།

གོང་དུ་བཤད་པ་ལྟར་ལྷ་བཅུ་ད་དགུ་པན་ཆད་བོད་དུ་ཁོར་ཕུག་གི་ཉེན་ཁའི་རང་བཞིན་དེ་འདྲ་གང་ཡང་མེད་
པས། རྟེན་འབྱུང་གི་རྩ་ཚུལ་འདི་ཡང་སྐྱེ་ཁམས་ཁོར་ཕུག་གི་རིག་པའི་ནང་དུ་ཡར་རྒྱས་གང་ཡང་སོང་མེད་ལ། དེ་
པན་ཆད་བོད་ཀྱི་དཔལ་འབྱོར་ལམ་ལྷགས་ཀྱང་མཁས་དབང་ཟམ་གདོང་རིན་པོ་ཆེས་འབྱུང་འགྱུར་བོད་ཀྱི་
དཔལ་འབྱོར་ལམ་ལྷགས་ཀྱི་གཞི་རྒྱུ་ལྟར་ལྟེ། འཚོ་བ་མེད་པ་དང་། རང་འཚོ་སྤྱོད་པ། ཡང་དག་པའི་འཚོ་བ།
རང་བྱུང་ཁམས་ལ་མི་གཞོན་པ་བཅས་སྤྱོད་ཡོད་སྟེ། ལྷག་པར་དུ་རང་རེའི་བོད་དུ་སྤར་ནས་ཁོར་ཕུག་
གཅེས་སྤྲང་གི་རྩ་བཞིན་སོགས་ཡོད་པ་སྟེ། རི་སྤྲང་རྩ་ཚོག་ཅེས་པ་དེ་ཡིན།

དེ་ཡང་བཀའ་ཤུག་ནས་རྗོད་གཞིས་ཁག་ལ་སྤྲང་གི་དང་བྱེ་བ་སྤྲང་དེ་བྱིངས་སྐལ་གཤེར་ལ་གནས་པའི་སྤོག་
ཆགས་ཆེ་སྤྱི་ཅི་ལའང་གཞོན་འཚོ་སྤྲང་དགོས་པའི་རྩ་ཚོག་བསྐྱེད་ནས་རི་རྒྱ་སྤྲང་རྒྱ་སྤོམ་སོལ་ཡོད་པ་དེ་ཡིན།
བཟོ་བྱ་དང་འཕུལ་ཆས་ཤུགས་ཆེ་མ་དར་སྤོམ་གྱི་མཐོ་སྐང་གི་བོད་དེར་ལྷ་བཅུའི་ད་དགུའི་དུས་ལོག་གི་ཡར་སྤོམ་
དུ་ད་ལྟའི་གོ་ལའི་ཐོག་གི་ཡ་ང་ཞིང་ཡིད་སྦྱོར་དགོས་པའི་རང་བྱུང་ཁམས་དང་འབྲེལ་བའི་གོད་ཆག་དེ་ཚོའི་མིང་
ཙམ་ཡང་གོ་རྒྱུ་མེད།

ད་ལྟ་ཡིད་དུ་འོང་བའི་འཛམ་གླིང་གི་མཐོ་སྐང་དེ་ཡང་ག་ལེར་ཉེན་ཁར་སྤྲང་བཞིན་ཡོད་པས། རང་རེ་བོད་པ་

རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་གཅིག་ལ་གཅིག་རྟེན་གྱི་དངོས་པོའི་གཤེས་ལུགས་སམ་རྒྱབས་ཆེ་བའི་འཕོ་འགྱུར་ཁོད་རྗེ་རྒྱུང་དུ་
འགོ་བཞེན་པའི་སྤང་རྒྱུ་ལ་བསམ་གཞིག་བྱེད་རྒྱུ་དེ་ནི་དུས་དང་མཐུན་པའི་འགྲུལ་སྐྱོད་ཅིག་ཏུ་མཐོང་བཞེན་
ཡོད། རྒྱ་མཚན་གཅིག་ནི་འགྲོ་བ་མིའི་རིགས་ཡོད་དོ་ཅོག་ཐུན་མོང་གིས་ལོངས་སྤྱད་བྱུང་གྱུར་པའི་བདག་འབྲས་
ཀྱི་སྨོན་ཀྱི་འབྲུང་ཁམས་བརྟན་གནས་ལ་གཏོར་སྐྱོན་བྱུང་བའི་ངན་འབྲས་ཚང་མས་སྤྱོད་དགོས་པའི་ཚོགས་མེད་ཀྱི་
ཚོས་ཉིད་འདི་དང་ལེན་བྱེད་དགོས་པས་ཡིན།

འོན་ཏེ། རྒྱ་ལྗངས་རྟེན་འབྲུང་གི་ལྟ་བུ་འདི་ནི། རིགས་པའི་བརྒྱུད་ཤ་དང་སྤྱོད་བ་ལ་གཏུག་ཚོགས་པའི་བདེན་དོན་
འབབ་ཞིག་ཡིན་པས་མ་འོངས་པའི་གོ་ལའི་ཁོར་ཕུག་གཅེས་སྤྱང་དང་བརྟན་གནས་ཀྱི་བརྒྱུད་རིམ་ལ་ལྟ་རྒྱུ་
འདིས་གོ་བབ་ངེས་ཅན་ཞིག་གཟུང་བྱུང་བུར་རྒྱུར་ཐེ་ཚོམ་གཏུན་ནས་མེད། དེའི་རྒྱ་མཚན་མཐར་ཐུག་ནི། མ་རིག་པ་
ལས་སྤྱུག་བསྐྱེད་འབྱུང་། ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་ཚོས་དང་འཇིག་རྟེན་གང་གི་སྐབས་སུ་དོན་དམ་པའམ་རྒྱབས་ཆེ་
བའི་འཕེལ་རྒྱས་ཀྱི་འགོག་རྒྱུན་གཙོ་བོ་ནི། རང་བཟོན་མཚན་ཉིད་རིག་པའི་གཞུང་ནས་གསུངས་པའི་མ་རིག་པ་
ཞེས་པ་འདི་ཡིན་པས་སོ།།

ད་བར་གོ་ལའི་ཐོག་སྨོན་བརྒྱུད་བརྟན་གཉིས་དབར་ཚོས་ཉིད་ཀྱི་རིགས་པ་ལས་གྲུབ་པའི་རྣམས་གྲུབ་ཀྱི་དོ་བོ་གསུབ་ཏུ་
མེད་པ་ཞིག་ཡོད་པ་དེ་ཉིད་ལ་ད་བར་གོ་རྟོགས་མཐེལ་བྱིན་པ་ཞིག་མ་རྟེན་པའི་དབང་གིས་མིས་གཙོས་པའི་
སེམས་ཅན་གྲངས་མེད་པའི་དུ་མའི་འཚོ་གནས་ཀྱི་གཞི་རྟེན་གཅིག་པུར་གྱུར་པའི་རང་བྱུང་ཁོར་ཕུག་མ་ལག་
དང་བཅས་པར་གསལ་བར་དཀའ་བའི་གཞོན་སྐྱོན་དང་གཏོར་བཤིག་ཚབས་ཆེན་འདི་འདྲ་ཞིག་འཕོག་གིན་
ཡོད།

འཇོམ་སྐྱོང་ཐོག་རྒྱལ་ཁབ་དང་ཚོགས་པ་ལག་གིས་ཁོར་ཕུག་གཅེས་སྤྱོད་གི་ལས་འགུལ་དང་བྱེད་ཐབས་ཀྱི་ནང་
དུ་བཞོ་ལས་ཡར་རྒྱས་ལ་ཚོད་འཛིན་བྱེད་དགོས་རྒྱུའི་ལྟ་རྒྱུ་བརྗོད་སྤྱོད་ཡིན་པའི་རྒྱ་མཚན་འདི་ཡང་སྨོན་
བརྒྱུད་གཉིས་དབར་གྱི་གལ་ཆའི་རྟེན་འབྲུང་གི་ངང་རྒྱུལ་རགས་པ་ཅོམ་གསལ་བར་མཐོང་བ་འདིའི་རྗེས་སུ་
ཞུགས་པ་ལྟ་བུར་མཐོང་། གནད་དོན་དེ་བྱེ་ཞེས་པ་ལ་ལས་འབྲུང་འགྱུར་གྱི་དུས་ཚོད་ནང་ལ་རྒྱལ་ཁབ་པན་རྒྱུན་
དབར་རང་བྱུང་ཁམས་ཀྱི་རྣམས་པའི་འབྲུང་ཁུངས་ལ་ཉལ་ཐོབ་རྒྱག་རྒྱུའི་རུལ་ཤུན་མཚོན་ཆའི་འཇིགས་སྤང་ཞིག་
སྟེ། མདོར་ན་རང་བྱུང་ཁོར་ཕུག་གི་འཐབ་ཚོད་རྣེས་ཅན་ཅན་ཅན་ཞིག་འོང་རྒྱུར་ཚོད་དཔག་བྱེད་པར་རྒྱ་མཚན་མེད་
པ་གལ་ཡིན།

དཔེ་མཚན་གཅིག་ནི། ཉེ་ཅོང་དང་རྒྱ་ནག་ཡུལ་གྱི་གཉིས་དབར་གྱི་མཚོ་སྐང་བདག་དབང་ཐད་ཀྱི་རྣོག་ཏུ་ཞིག་
འབྲུང་བཞེན་པ་འདི་ལྟ་བུ་རེད། རྒྱ་ནག་གིས་བོད་ཀྱི་དངོས་ཡོད་ལོ་རྒྱུས་ཤེས་བཞེན་དུ་བོད་བཅོན་བཟུང་བྱེད་
བཞེན་པ་འདིའི་རྒྱབ་སྐྱོངས་ཀྱང་བོད་ས་མཐོའི་རང་བྱུང་ཁམས་ཀྱི་རྣམས་པའི་འབྲུང་ཁུངས་དེ་ཆགས་ཡོད། འདས་
མ་ཐག་པའི་མི་གསོད་ཁྲག་སྐྱོར་གྱི་དུས་རབས་ནི་མིའི་རིགས་ཀྱི་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་དམག་འཐབ་ཅིག་ཡིན། འོན་ཏེ། ད་
ཆ་གོ་ལའི་སྤྱོད་དུ་སྐྱེ་ཁམས་ཁོར་ཕུག་གི་བརྟན་གནས་(Ecological balance [སྐྱེ་ཁམས་དོ་མཉམ་])ལ་གཏོར་
བཤིག་གིན་ཏུ་མི་བཟང་པ་དུ་མ་ཞིག་འཕོག་བཞེན་ཡོད་པ་དང་། དེ་དག་མང་པོ་ཞིག་ནི་མིའི་སྤྱི་ཚོགས་ཁྱོན་

ཡོངས་སུ་དུས་རབས་ཀྱི་རྣམ་པ་གསལ་པ་དང་ཡར་རྒྱས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་ཐོག་ནས་ཡོང་ཡོད། དཔེར་ན། རྩོད་ཁྱེད་
དང་དེ་ནས་རྩོད་གསལ་ཁག་ཏུ་རྒྱུ་ལོངས་འཁོར་དང་བཟོ་གྲས་ཁེངས་ཤིང་། དེ་དག་གིས་སློན་པའི་དུག་རྒྱུ་ལོངས་ཀྱིས་
རྒྱ་དང་མཁའ་རྒྱུ་བཟོ་བའི་བཟོ་བུ། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་གནམ་གཤིས་ཀྱི་དོད་ཚད་ལ་ཐོད་གཤམ་གྱི་འགྱུར་བ་སོང་
ནས་གངས་འབྲུག་གི་བཟུང་ཚད་ལྡར་དུ་འགྲོ་བ། རྒྱ་ལོག་གངས་སློན། ཐན་པ་སོགས་རང་བྱུང་གི་གནོད་འཚོ་
ཚབས་ཚེན་ཡོང་བཞིན་པ་ཡིན་པས་ཁོར་ཕྱག་གི་གནད་དོན་ནི་མཚན་ཉིད་རིག་པའི་རྣམ་གཞག་བཞིན་ཉོབ་ལྟེ་
ཚོར་སྤང་སློབ་རྒྱ་ཞིག་ལས་བསམ་གཞིག་དུ་མ་བྱས་པའི་མཐར་ཉོག་གསལ་དགོས་རྒྱུའི་གནད་དོན་རྒྱུ་ལོངས་པོ་ཞིག་མིན།

དེ་ནི་ཆབ་སྲིད་དང་། དཔལ་འབྱོར། ལྷ་ལྷུ་བམ་མཚན་ཉིད་རིག་པ་ལས་འདས་ཤིང་ཚང་མར་མཐོང་ཚོས་སུ་
གྱུར་པའི་རྩོད་གསལ་གནད་དོན་ཞིག་ཆགས་ཡོད་པ་དེ་གསལ་པོ་རེད། ཁོ་པོས་གོང་དུ་བཤད་པའི་རང་བྱུང་
གནོད་འཚོ་དག་ནི་བཟོ་ལས་གསལ་བཟོའི་རྗེས་ཀྱི་གནས་ཚུལ་ཆགས་ཡོད་པས། སློབ་མས་ཁོར་ཕྱག་གི་བརྟེན་
གནས་རང་བཞིན་ལ་དབྱུང་བ་མ་བྱས་གོང་བཟོ་ལས་གསལ་བཟོའི་སྐོར་ཤེས་རྒྱ་ཏུ་ཅང་གསལ་ཚེན་པོ་ཆགས་ཡོད།

བཟོ་ལས་གསལ་བཟོ་དང་། སློབ་མས་ཁོར་ཕྱག་གི་བརྟེན་གནས།

བཟོ་ལས་གསལ་བཟོ་འདི་རི་ལྷ་ར་དར་ཚུལ་འདིར་རུབ་སྤྱོད་པའི་འཕེལ་འགྱུར་རིག་པའི་ཐོག་ནས་འབྲུག་ཙམ་
བལྟས་ན། དེ་ཡང་སློབ་མས་ཁོར་ཕྱག་[Charles Darwin] ཀྱི་འཕེལ་གྱུར་རིག་པའི་གཞི་རྒྱ་ནི་ཁོར་ཕྱག་དང་
དེའི་ནང་གི་སློབ་མས་གཉིས་ཀྱི་དབར་གསོན་ཤུགས་ལྡན་པའི་འབྲེལ་བ་དམ་གཟབ་ཅིག་གནས་ཡོད་པ་དེ་ཡིན། དེ་
འདྲའི་འབྲེལ་བ་དེ་ནི་སྤྱོད་པའི་གཞི་གི་འབྲེལ་བ་མིན་པར་གཉིས་ཀས་པན་ཚུན་པན་གནོད་འདྲེན་གྱི་ཡོད་པ་
ཞིག་ཡིན། སློབ་མས་ཀྱི་དངོས་པོ་གང་ཞིག་ཁོར་ཕྱག་བསྐྱུན་འཕྲོད་རི་ཙམ་ཟབ་པ་དེ་ལ་རང་གི་རིགས་རྒྱན་འཕེལ་
རྒྱས་འགྲོ་བའི་ལམ་སྤོང་ཆེ་བ་དང་། ཁོར་ཕྱག་གིས་ཀྱང་སློབ་མས་དེ་ཉིད་ལ་གདམ་གསལ་བྱེད་པ་དེ་ལ་རང་བྱུང་
འདེམས་སྐྱུག་(Natural selection)ཅེས་ཟེར། འདི་ནི་མིས་ཆེད་དུ་སྐྱབ་རྒྱུའི་བྱ་སྤྱོད་ཀྱི་རིམ་པ་ཞིག་མིན་པར་
རང་བྱུང་ཁེངས་ཀྱི་ཆོས་ཐོག་མའི་གནས་བབ་ཁྲོད་རྒྱ་ཆེ་རྒྱུ་མི་འདྲ་བའི་སྤོད་བཅུད་པན་ཚུན་དབར་གྱི་འབྲེལ་
བ་ཞིག་ཡིན།

ཡང་འདེམས་སྐྱུག་གཞན་ཞིག་ཡོད་པ་དེ་ནི་མིས་བཟོས་འདེམས་སྐྱུག་(Artificial selection)ཅེས་པ་དེ་རེད།
དཔེར་ན། བོད་མི་ཚོས་དུས་རབས་མང་པོའི་རིང་རི་བོ་ཉི་མ་ལ་ཡའི་རི་རྒྱུད་ཁྲོན་ལ་ས་ཞིང་འདེབས་ལས་ཀྱི་ནམ་
དུས་སྐབས་སློན་འཚོར་ལོགས་ཤིང་རོ་བཅུད་བཟང་ཤོས་ཀྱི་འདུའི་རིགས་ཆེད་དུ་འདེམས་སྐྱུག་བྱེད་པ་ལྟ་བུར་
འདོད་ཀྱི་འདུག་གང་ལྟར་སློབ་མས་ཉེ་རིགས་རྣམས་རང་རང་གི་ཁོར་ཕྱག་དང་བསྐྱུན་ནས་འགྱུར་བ་འགྲོ་གིན་

ཡོད་པ་དང་། མིས་གཙོས་པའི་སྐྱེ་ལྗངས་དང་ཁོར་ཕུག་གཉིས་པམ་ཚུན་སྟོན་གྱི་ཡིན་པ་དང་། འདེམས་སྐྱེ་གི་ངོ་
བོར་གཅིགས་མཚུངས་སུ་གནས་པ་ནི་འཕེལ་འགྱུར་རིག་པས་བཤད་པའི་བདེན་དོན་གསལ་ཆེན་ཞིག་ཏུ་བསམ།

ད་ལྟ་མི་རྒྱལ་གྱིས་མིས་བཟོས་འདེམས་སྐྱེ་གི་ལ་བརྟེན་ནས་འཚོ་གནས་ཀྱི་རྒྱུ་སྐྱོད་བའི་བརྒྱུད་རིམ་ནང་དུ་
རང་བྱུང་ཚན་རིག་དང་། མཚན་ཉིད་རིག་པ། ཚན་རིག་འཕུལ་ཆས་སོགས་ཀྱི་བྱ་བ་ཐབས་ལ་བརྟེན་ནས་ཁོར་ཕུག་
གི་སྤོང་དུ་ཉེན་ཚབས་ཆེ་བའི་ཤུགས་རྒྱུ་དུ་མ་ཞིག་སྤོང་བ་དང་། ཉེན་ཚབས་དེ་དག་ནི་ཆེས་སྤྱི་བར་བརྟེན་
འཕེལ་འགྱུར་གྱི་རྒྱུ་ལས་འདྲིའི་རྗེས་ཟེན་གྱི་མེད་ལ། གོ་ལའི་རྒྱུ་ཁམས་ཆེན་མོས་ཀྱང་འདི་དང་བསྟུན་འཕྲོད་
བྱེད་སྤྱོད་ཀྱི་མེད་པའི་མཚུགས་འབྲས་སུ་གནས་གཤིས་ཀྱི་འགྱུར་བ་དང་། འབྲས་ལས་ལོ་རྒྱུ་བ། མཚོ་འགྲམ་གྱི་ཚུ་
ལོག་ཅི་ཤིང་དང་སྲོག་ཆགས་ཅུ་གཏོར་འགོ་བ་སོགས་འབྱུང་བཞིན་ཡོད།

སྤྱིར་ཁོར་ཕུག་རིག་པ་ཞེས་པ་འདི་ནི་རྒྱུ་བཟོས་པའི་སྐྱེ་ལས་ལས་བྱུང་བ་དེ་ཡང་གནའ་བོའི་སྤྱི་རིག་
[Greek]ལས་བྱུང་བའི་ཐ་སྐྱད་ཅིག་ཡིན་པ་སྟེ། དབྱིན་སྐད་དུ་ Ecology ཟེར་བའི་ Ecos ཞེས་པ་ཁང་པ་
དང་། logy ཞེས་པ་ནི་རིག་པའམ་རྣམ་གཞག་ཅེས་པའི་དོན་ལ་འཇུག་ས་གཤིས་རིག་པ་བ་རྣམས་ཀྱིས་བཟོ་ལས་
གསར་བཞེད་རྒྱུ་འཚུབ་འབྲེན་གྱི་མེད་པའི་མིའི་བྱ་སྤོང་ལས་མིའི་འཚོ་བའི་རྟེན་གཞིར་གྱུར་པའི་གོ་ལའི་སྤོང་
བརྒྱུད་ལ་གཞོན་འཚོ་འཕོག་ཚུལ་ཐོག་མར་ངོས་འཛིན་བྱུང་ཡོད། མིའི་བྱ་སྤོང་གིས་གོ་ལའི་གནས་གཤིས་དང་
ཁོར་ཕུག་ལ་ཚད་མཐོའི་ཤུགས་རྒྱུ་ཐེབས་པའི་དེ་འདྲའི་རྩ་དྲག་གི་དུས་བབ་དེ་ལ་ཁོང་ཚོས་ཐ་སྐྱད་འདི་
(Anthropocene)སྤོང་བཞིན་ཡོད།

དུས་རབས་བཅོ་བརྒྱུད་པའི་ནང་དུ་ཆེས་ཐོག་མར་དབྱིན་ཇིའི་ཡུལ་ནས་དར་བའི་བཟོ་ལས་གསར་བཞེ་ལ་བརྟེན་
ནས་ད་ལྟ་འཕྲད་བཞིན་པའི་རང་བྱུང་ཁམས་ཀྱི་གཞོན་འཚོ་དང་། གནས་གཤིས་ཀྱི་འགྱུར་སྤོང་གོ་ལའི་དྲོད་ཚད་
ཀྱི་འཕར་ཚད་སོགས་ཀྱི་དཀའ་ངལ་རྣམས་བྱུང་བ་གསལ་པོ་རེད།

དེ་ཡང་རྒྱུང་ཞིབ་ཏུ་བཤད་ན། བཟོ་ལས་གསར་བཞེ་འགོ་བརྒྱལ་པ་ནས་བཟུང་ད་བར་དོ་སོལ་དང་རྒྱུང་སྐྱེས་
ཞིག་གྱུར་བྱུང་རྗེས་ཕོན་ཆེ་བསྐྱེད་པ་དང་། ཉེ་བའི་དུས་སུ་ཆར་ཞོད་ཆེ་སའི་ཤིང་སྤུ་མང་པོ་གཙོས་འབྲེག་གི་
ལས་དོན་དེ་དག་གིས་གོ་ལའི་རྒྱུ་ཁམས་ཆེན་མོའི་སྤོང་ཉེན་ཚབས་ཆེ་བའི་ཤུགས་རྒྱུ་ཐེབས་པ། དེ་ལ་བརྟེན་
ནས་གོ་ལའི་སྤོང་ཡོངས་ཀྱི་དྲོད་ཚད་ཆེ་བ་སོང་བ་སོགས་ཡིན། འོ་ན། མི་རྒྱལ་གྱིས་བསྐྱེད་པ་ལ་ཐོག་དང་དོ་ཆས་
ཀྱི་དུས་རབས་ཀྱི་འཚོ་བ་ཁོ་ན་བསྐྱེད་ནས་མ་བཟུང་བ་དེས་ལན་པ་རེད་དམ་ཞེ་ན། དེ་ཡང་གསལ་ཡིན་ཏེ། མིའི་
རང་གི་དགོས་མཐོན་གཞིགས་པའི་བསམ་སྟོན་བརྟེན་ནས་རང་བྱུང་ཁམས་ཆེན་པོ་འདི་དག་ཡོངས་སུ་སྤོང་ཚོག་
པ་སྟེ། འདི་ནི་རང་བྱུང་ཁམས་དང་མིའི་དབར་ཚོས་ཉིད་ཀྱི་སྟོབས་ལས་གྲུབ་པའི་སྤོང་ཚུལ་ཞིག་ཡིན། འདིའི་ཐང་
ལ་གོང་ས་མཚོག་གིས་འདི་ལྟར་གསུངས་འདུག་ “བྱ་དངོས་གང་ཞིག་ཡིན་ཡང་དེ་ལ་ཚད་གཞི་ངེས་ཅན་ཞིག་ཡོད་
ཅིང་། ཚད་ལས་བཟུང་བའི་འཚོ་སྤོང་བྱེད་པ་དང་། རྒྱ་དངོས་ཁོ་ནའི་ཐོག་ཏུ་མི་ཆེ་སྟོན་གཏོང་བ་དེ་ཡག་པོ་
མིན།

ཡང་འདྲ་ད་ཚུང་ཚོག་ཤེས་ཏེ་ཅང་ཆེ་དྲགས་ནའང་མི་འགྲིག་སྤྱིར་བཏང་འདྲ་ད་ཚུང་ཚོག་ཤེས་བྱ་རྒྱ་འདི་མིའི་མི་
ཚེའི་ནང་ལ་ཁེ་སན་ཕུལ་དུ་བྱུང་བ་ཞིག་ཡིན་ན་ཡང་། ཏེ་ཅང་འདྲ་ད་ཚུང་ཚོག་ཤེས་བྱས་དྲགས་ན་རང་ཉིད་ཀྱི་
སྐྱེ་ལ་ཐག་པ་བསྐྱོན་ནས་སྤྱེབས་པ་ལྟར་ཡིན་ན། ངའི་བསམ་པར། ང་ཚོ་བོད་མི་ཚོས་སྤོང་ཆད་མཐའ་གཅིག་ཏུ་
འདྲ་ད་ཚུང་ཚོག་ཤེས་བྱས་དྲགས་པའི་རྒྱུ་ཀྱིས་རང་ཉིད་ཀྱི་པ་ལུལ་གཞན་ལག་ཏུ་ཤོར་བ་རེད། ད་ཆ་ང་ཚོས་
རང་བྱུང་སྤོང་བཅུད་ཐོག་དེ་འདྲའི་ཚད་ལས་བརྒལ་བའི་འདྲ་ད་ཚུང་ཚོག་ཤེས་བྱེད་མི་རུང་།” ཞེས་སོགས་
གསུངས་འདུག

དཀའ་ངལ་གྱི་ཡོང་གཞི་གཙོ་བོ་ནི་མིས་རང་བྱུང་ཁམས་ལོངས་སྤྱོད་པའི་ཚེ་འདྲ་ད་ཚུང་ཚོག་ཤེས་བྱ་གཞན་
དབང་དུ་སོང་སྟེ་བག་མེད་ཀྱི་འཚོ་བར་རོལ་དྲགས་པ་དེ་ཉིད་ཡིན། དེ་ཡང་ཁོར་ཕུག་གི་ཚན་རིག་པ་མང་པོས་
འདྲ་ད་ཀྱི་ཚན་ཡོད། འདིའི་ཚེད་དུ་ད་བར་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྱོན་དུ་རང་བྱུང་ཁམས་ཀྱི་རྣམས་པ་ལ་བརྟེན་ནས་ཐོན་སྐྱེད་
ཡར་རྒྱས་བརྒྱུད་རིམ་གཏོང་རྒྱུའི་མིའི་ཐལ་ཆེའི་བྱ་སྤྱོད་ལ་ཚོད་འཛིན་བྱེད་རྒྱུའི་ཚེད་དུ་ཁོར་ཕུག་དང་འབྲེལ་
བའི་ཚོགས་འདུ་མང་དག་ཅིག་ཚོགས་བཞིན་ཡོད། དཔེར་ན། ༡༩༧༥ ལོར་ཨེ་ཏེ་ལིའི་ས་གནས་ཨེ་སི་སི་
(ASSISI)ཞེས་པར་ཚོས་ལུགས་དང་ཁོར་ཕུག་ཐོག་ཚུགས་པའི་ཚོས་ལུགས་ཀྱི་མི་སྣའི་ལྷན་ཚོགས་དང་། དེ་
བཞིན་ཁོར་ཕུག་དང་འབྲེལ་རྒྱས་ཐོག་གི་རྒྱལ་སྤྱིའི་ལྷན་ཚོགས། (United Nations Conference On
Environment and Development) ཞེས་དང་། མཐའ་རྒྱང་འཕོ་འགྱུར་ཐོག་གི་འཛམ་གླིང་ལྷན་ཚོགས།
(World Conference Of Atmosphere Changes) ཟེར་བ་སོགས་རེད། ལོ་རབས་མང་པོའི་ནང་དུ་ཁོར་
ཕུག་ཚན་རིག་པ་དང་། ལས་འགུལ་བ་ཚོས་སའི་གོ་ལའི་ཐོག་སྤོང་བཅུད་གཉིས་ཀར་འབྲུད་རྒྱུར་ངེས་པའི་ཉེན་
ཁའི་རང་བཞིན་དག་མི་རྣམས་ལ་རྣམ་གྲངས་འདྲ་མིན་གྱི་ཐོག་ནས་བརྒྱུད་བསྐྱབས་བྱེད་པ་དང་ཆབས་ཅིག་ཉེན་
ཁ་དེ་དག་ལས་སྤོང་པའི་ཚེད་དུ་ཐབས་ཤེས་ལག་ཅིག་བཏོན་ཡོད་པ་དེ་ལ་ཁོར་ཕུག་དང་འབྲེལ་བའི་ཀུན་སྨོན་
(Environmental ethics)ཅེས་ཟེར།

༡༩༧༠ ལོར་གཞི་ནས་དར་སྐྱེལ་བྱུང་བའི་ཁོར་ཕུག་དང་འབྲེལ་བའི་ཀུན་སྨོན་འདིས་མི་རྣམས་ལ་ཁོར་ཕུག་
ཉམས་ཆག་གི་གནད་དོན་འདི་ཤིན་ཏུ་རྩ་དྲག་ཡིན་པའི་ངོ་བོ་དང་རྣམ་པའི་ཐོག་ནས་དྲན་སྐུལ་གཏོང་གིན་ཡོད།
དཔེར་ན། ང་ཚོས་སྤྱི་མཐུད་དེ་མིའི་ལོངས་སྤྱོད་ཀྱི་ཚེད་དུ་ནགས་ཚལ་གཙོད་འབྲེག་བྱེད་དགོས་སམ། ཞེས་པ་ལ་
སོགས་པའི་དྲི་བའི་ཐོག་ནས་མི་རྣམས་ཁོར་ཕུག་གི་གནད་དོན་ལ་དོ་སྣང་སྐྱེ་བ་ཐབས་བྱེད་སྐུལ་ཡིན། འོན་ཏེ།
སེམས་གཙོ་དང་དངོས་གཙོའི་འགལ་ལྷེད་ཚོད་སྐྱོང་དང་དངོས་གཙོའི་རིང་ལུགས་གཙོ་བོའི་དུས་སྐབས་ཤིག་གི་
ནང་དུ་བཟོ་ལས་གསར་བརྗེར་ལས་སྤོང་བྱུང་བ་ཞིག་ཡིན་པས། ཉེ་བའི་ལོ་རབས་མང་པོའི་རིང་རྒྱལ་སྤྱིའི་ཁྱོན་
ཡོངས་སྤྱོད་ཁོར་ཕུག་གཅིག་སྤོང་གི་ལས་གཞིར་དམིགས་པའི་ལྷན་ཚོགས་དང་བཟོ་སྐྱེད་མང་པོ་ཞིག་བྱུང་ཡོད་པ་
དང་། ཤོས་འཚམ་དང་ཤོས་ཚོད་བཞག་པའི་རྩ་བའི་གནད་དོན་དག་ཀྱང་ཚོས་ལུགས་ཀྱི་ཤུགས་རྒྱུན་དང་མ་
འབྲེལ་བའི་སྐོ་ནས་ཡོང་རྒྱུར་འབད་བཞོན་བྱས་ཡོད།

ཚོས་ལུགས་ཀྱི་དད་མོས་ནི་དངོས་པོའི་དཔལ་ཡོན་གྱིས་བསྐྱབས་ཟེན་པའི་དུས་རབས་འདིའི་ནང་དུ་འང་མི་མང་

པོའི་བསམ་སློབ་ནང་ནས་གཡུག་དཀའ་བའི་གནད་དོན་ཞིག་ཏུ་གྱུར་ཡོད་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་དང་མི་རིགས་མང་
པོའི་རིག་གནས་ཀྱི་འཚོ་བའི་གྲུབ་ཆ་གལ་ཆེ་ཤོས་ཤིག་འགྲུར་བཞིན་ཡོད་པའི་དངོས་ཡོད་ལ་བརྟེན་ནས། ད་ཆ་
ཁོར་ཡུག་ཚན་རིག་པ་དང་ཁོར་ཡུག་ལས་འགུལ་བ་མང་པོས་ཚོས་ལྷགས་ནས་གསུངས་པའི་ཚོག་ཤེས་ཀྱི་འདུ་
ཤེས་དང་། ལྷ་ཚུལ་ཐོག་ནས་མི་མང་བྱིངས་ལ་ཁོར་ཡུག་གཅེས་སྦྱོང་གི་སློབ་གསོ་ཐབས་རྒྱའི་ལམ་ཞིག་ཡོད་པར་
མཐོང་ནས་དེ་ལ་རེ་བ་གསར་པ་ཞིག་འཆང་བཞིན་ཡོད།

དཔེར་ན། ༢༠༡༡ ལོའི་སེམས་དང་སློབ་ཅེས་པའི་ཚོགས་འདུའི་ཐོག་Sallie McFague, Ph.D.ཞེས་པའི་ལྷ་
ཚོས་རིག་པའི་བྱུང་མེད་དག་རྒྱ་ཆེན་མོ་བ་དེས་ཡེ་ཤུའི་ཚོས་ལྷགས་ཀྱི་ལྷ་ཚུལ་དང་འདུ་ཤེས་ཐོག་ནས་ཁོར་
ཡུག་གཅེས་སྦྱང་རི་ལྟར་བྱེད་དགོས་ཚུལ་གྱི་ཞིབ་འཇུག་སྟན་ཐོའི་བཤོ་སྦྱང་བྱས་པ་ལྟ་བུ་རེད། ད་ལྟ་ང་ཚོས་
འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁོར་ཁོར་ཡུག་དང་བཅས་པར་རི་ལྟར་ལྷ་བའི་ཚུལ་འདི་ནི་དང་རབས་ཀྱི་ཚན་རིག་དང་། ཚོས་
ལྷགས་འདྲ་མིན་ལ་གཞི་བྱས་པ་ཞིག་ཆགས་ཡོད་པས་ཁོར་ཡུག་བརྟན་གནས་ཀྱི་ཐབས་ལམ་ཞིག་འཚོལ་དགོས་
ནའང་དེ་གཉེས་ལ་ཁ་སྤྲོགས་དགོས་རྒྱ་གལ་ཆེན་པོ་རེད། ངས་འདིར་བཤད་རྒྱའི་ཚོས་ལྷགས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་དང་ལྷ་
ཚུལ་ནི་དད་མོས་དང་ཡིད་ཆེས་ཅི་མེད་པར་དེ་དག་ནས་བཤད་པའི་ཚོག་ཤེས་ཀྱི་འདུ་ཤེས་ལྟ་བུར་ཟེར་བཞིན་
ཡོད།

དཔེར་ན། ཡེ་ཤུའི་ལྷ་ཚོས་རིག་པའི་གཞུང་ནས་གསུངས་པའི་ཚོད་འཛོན་དང་། Limitation, འདོད་ཚུང་།
detachment ,བདག་ཞེན་སྦྱོང་བ། self-emptying ལ་སོགས་པའི་ལྷ་ཚུལ་དག་ནི་ཁ་ཆ་དགོས་གཏུགས་སུ་
མཐོང་། ད་ལྟའི་ཆར་སེམས་དང་སློབ་ལྟ་བུའི་བཤོ་སྦྱང་གི་ར་བ་མང་པོའི་ནང་དུ་ཁོར་ཡུག་དང་ཚོས་ལྷགས་ཀྱི་
སྐོར་ལ་དོན་སྦྱང་ལྡན་པའི་བཤོ་སྦྱང་མང་པོ་ཞིག་ཡོད་ཀྱི་ཡོད་པ་འདི་དག་གི་ནང་ཚོས་ལྷགས་ཀྱི་དད་མོས་
ཅི་ལ་ནི་གོ་བབ་གང་ཡང་མེད་པས་ཁོར་ཡུག་གི་གནད་དོན་འདི་ནི་ཚོས་ལྷགས་དང་ཆབ་སྲིད་ཀྱི་རྒྱ་ལས་
ཡོངས་སུ་བཀལ་བ་ཞིག་ཏུ་རྟོགས་དགོས་རྒྱ་ཤིན་ཏུ་གལ་ཆེ།

བྱས་ཅོང་ཚོས་ལྷགས་དང་ཚན་རིག་གཉེས་ཀས་འགོ་བ་མིའི་རིགས་ཀྱི་བདེ་སྦྱིད་ཀྱི་རུས་པར་ཞབས་འདེགས་ཞུ་
བཞིན་ཡོད་པའི་རིན་ཐང་དེས་གསལ་ཐོག་དེ་གཉེས་མཉམ་འབྲེལ་གྱིས་ཁོར་ཡུག་གི་བརྟན་གནས་སྦྱང་ན་དགོ་
མཚན་འདུག ལྷག་པར་དུ་བཟོ་ལས་ཡར་རྒྱས་ཅན་གྱི་རྒྱལ་ཁབ་མང་པོ་ཞིག་ནི་ནང་ཚོས་ལྷགས་ཀྱི་དད་མོས་ནི་
ད་དུང་ཤུགས་ཆེར་ལྷག་ཡོད་པས་ཁོར་ཚོར་ཚོས་ལྷགས་དང་ཚན་རིག་གཉེས་ཀའི་ལམ་ནས་ཁོར་ཡུག་གཅེས་སྦྱང་
གི་གོ་རྟོགས་རྒྱུ་རྒྱ་གལ་ཆེ།

ནང་བཟུང་མཚན་ཉིད་རིག་པའི་རྟེན་འབྱུང་གི་རིག་པས་སྐྱེ་ལམས་ཁོར་ཕུག་གི་བརྟན་གནས་ལ་ཞབས་འདེགས་ཇི་ལྟར་བྱ་བའི་ལཱ་ལ་འགྲུབ་པའི་ལཱ་བྱེད་པ།

གོང་དུ་བཤད་པ་ལྟར་ནང་བཟུང་མཚན་ཉིད་རིག་པའི་གཞུང་ལུགས་སྐྱེ་དང་བྱེ་བྲག་གི་ནང་རྟེན་འབྱུང་གི་ལྷ་
ཚུལ་དེས་གོ་ས་ངེས་ཅན་ཞིག་བཟུང་ཡོད་པ་གསལ་པོ་རེད། འོན་ཏེ། འདྲི་ནང་བས་སྤྱིའི་རང་བྱུང་ལམས་ཀྱི་
སྤང་ཚུལ་དང་། དེ་ཉིད་ལོངས་སྤོང་པ་པོ་མིའི་རང་བཞིན་ལ་ཇི་ལྟར་ལྷ་ཚུལ་ཤེས་རྒྱ་དེ་གསལ་ཆེ། གང་ཡིན་ཟེར་ན།
མིའི་རིགས་ཀྱི་རིག་གཞུང་དང་ཚོས་ལུགས་སོགས་ཀྱིས་མིའི་སྤོ་གསུམ་གྱི་ཀུན་སྨོད་ལ་དབང་སྐྱུར་བྱེད་བཞིན་ཡོད་
པས། ཤར་བྱུང་གི་སྤྱི་ཚོགས་གཉིས་ཀའི་སྤོང་ཁོར་ཕུག་གི་གནད་དོན་འདི་ལའང་རིག་གཞུང་གི་ཤུགས་རྒྱུན་ངེས་
ཅན་ཞིག་ཐེབས་ཡོད་པར་བརྗོད་ག་ལ་དགོས།

དེ་ཡང་འཕགས་ལུལ་གྱི་སྤོང་དཔོན་ཆེན་པོ་ཞི་བ་ལྷས་སྤོང་འབྱུང་དུ། ས་སོགས་འབྱུང་བ་ཆེན་པོ་དང་། རྣམ་
མཁའ་བཞིན་དུ་རྟག་པར་ཡང་། སེམས་ཅན་དཔལ་དུ་མེད་པ་ཡི། རྣམ་མང་ཉེར་འཛིན་གཞིར་ཡང་ཤོག། ཅེས་
ས་སོགས་འབྱུང་བ་ཆེན་པོ་དག་ནི་མིས་གཙོས་པའི་སྤོང་ཆགས་ཁྲིམ་མ་འབྲུམ་གྱི་འཚོ་གནས་ཐུག་ཡོད་པའི་
བསམ་སྤོང་འདུ་ཤེས་རྒྱབས་པོ་ཆེའི་འོག་ནས་སྤོང་ལམ་དེ་ལྟར་མཇུག་ཚུལ་འདི་ལ་བཟུང་བ་ཅམ་གྱིས་ནང་པའི་
གཞུང་ལུགས་ནས་ས་སོགས་འབྱུང་བ་ཆེན་པོ་དག་ནི་སྐྱེ་འགྲོའི་མིག་གི་མཛེས་སྤྱི་གི་ལོངས་སྤོང་དུ་གྱུར་བ་ཅམ་
མིན་པར་འདི་དག་ནི་སྐྱེ་འགྲོ་ཀུན་གྱི་ཚོ་སྤོང་ཉེ་བར་འཚོ་བའི་གཞིར་འཛིན་པ་ལྟེ་རང་བྱུང་ལམས་ལ་འཛིན་པའི་
ལྷ་ཚུལ་ཞིག་གསལ་སྤྲུལ་མེད་མཛོན་བཞིན་འདུག། བྱམས་པ་མགོན་པས། རིགས་ཡོད་སྤྱིར་ན་ལུས་ཅན་ཀུན་།
རྟག་དུ་སངས་རྒྱས་སྤོང་པོ་ཅན། ཞེས་གསུངས་པ་འདྲིས་ནང་བཟུང་མཚན་ཉིད་རིག་པས་མིའི་རིགས་ཀྱི་གཞི་
རྒྱའི་རང་བཞིན་ལ་ལྷ་སྤངས་ཇི་ལྟར་ཡོད་པ་དེ་གསལ་པོ་རེད།

མིས་གཙོས་པའི་འགྲོ་བ་ཀུན་ལ་ལྷན་སྐྱེས་སམ་རང་ཆས་ནས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྤོང་པོ་ཅན་ཡིན་པར་འདོད་ཀྱིན་
ཡོད། གཞུང་ཚོག་འདི་གཉིས་ཀྱི་སྤོང་ནས་ནང་པའི་གཞུང་ནས་རང་བྱུང་ཁོར་ཕུག་དང་དེ་ལོངས་སྤོང་པ་པོ་གང་
ཟག་གི་གཞི་རྒྱུ་ལྷ་སྤངས་ཇི་ལྟར་ཡོད་པ་གསལ་པོ་མཚོན་ཡོད་སྟེ། མིའི་རང་ཆས་སུ་གྲུབ་པའི་
ཡོན་ཏན་ལ་བརྩེ་མཐོང་དང་གཞི་རྒྱུ་ལྷ་སྤངས་ཇི་ལྟར་ཡོད་པའི་རྒྱུ་གྱིས་རང་བྱུང་
ལམས་ཀྱི་རྣམ་པའི་འབྱུང་ལུངས་དག་ཀྱང་ཚད་གཞི་ངེས་ཅན་ཞིག་དུ་སྤོང་དགོས་པ་དང་། དེ་ལྟར་མ་བྱུང་ན་
འབྱུང་བ་འབྲུག་ཅིང་དེའི་རྒྱུ་གྱིས་མིའི་ཚོ་སྤོང་ལ་དུས་མིན་འཚོ་རྒྱུ་དང་། རང་བྱུང་གི་གཞོན་འཚོ་ཡོང་གིན་
ཡོད་པའི་ལྷ་ཚུལ་གཏིང་གཟབ་ཅིག་ཡོད།

ད་ལྟ་བུའི་སྤོང་པའི་སྤྱི་ཚོགས་སུ་རང་བྱུང་ལམས་ཀྱི་དོན་རྒྱུན་རྒྱུས་ནི་ནང་མིའི་འདོད་ཇམ་དང་བག་མེད་
ལོངས་སྤོང་གི་བསམ་པས་བསྐྱབས་པའི་ལྷ་ཚུལ་ཞིག་ཡོང་བ་འདི་ནི་ཉེ་བས་ཀྱི་ཚན་རིག་ཞིབ་འཇུག་ལས་བྱུང་
མ་ཐག་པ་ཞིག་ཡིན་པ་ལས། རུབ་སྤོང་པའི་སྤོང་རྒྱུ་རིག་གཞུང་ནང་གི་འདུ་ཤེས་ཤིག་མིན་སྟེ། དེ་ཡང་

འདིའི་སྐོར་ལྷོ་གོང་ས་མཚོག་གིས་ “ཚང་མས་མཁའ་གསལ་ལྟར། སའི་གོ་ལའི་ཚད་དྲ་ཆེ་ཏུ་འགོ་བཞེན་པ་དང་། དེ་ནི་ཚན་རིག་པ་མང་པོས་སའ་ཆེ་མིའི་བྱ་སྤྱོད་ཀྱི་རྒྱུ་ལས་བྱུང་བར་བཤད་ཡོད།” ཅེས་གསུངས།
ནང་པའི་སློལ་རྒྱུན་རིག་གཞུང་ན་མིའི་གཞི་རྒྱུ་རང་བཞིན་ནི་རང་ཤེད་ཅན་དང་དྲག་རྒྱུ་ཏུ་འདོད་མཁན་དེ་
འདྲ་གཏན་ནས་བྱུང་མེད་པར་བརྗོད་ཆོག་ཀྱང་། རྒྱུ་སྤྱོད་པའི་ནང་དུ་དེ་ལྟར་སྐྱེ་མཁན་དང་ལྟ་ཚུལ་དེ་དག་
གིས་རྒྱུ་སྤྱོད་པའི་མི་ཚོ་དང་འཚོ་བའི་ལྟ་སྐབས་ལ་ཤུགས་རྒྱུན་ཡང་ངེས་ཅན་ཞིག་ཐེབས་ཡོད་ཆོད་རེད། དཔེར་
ན། རྒྱུ་སྤྱོད་པའི་རིག་གཞུང་ནང་དུ་དུས་རབས་བརྒྱ་བདུན་པ་ཙམ་ནས་བརྒྱུ་སྤྱོད་པ་ལྟར་མཚན་ཉིད་རིག་པ་བ་སྐྱེ་
ཞབས་ཐོ་མད་སེ་རྟོབ་སེ་(Thomas Hobbes)ལྟ་བུས་མི་རྣམས་གཞི་རྒྱུ་སྤྱོད་པའི་ཐོག་ནས་རང་འདོད་ཁོ་ན་བསམ་
མཁན་དང་། སྤྱོད་ཚུལ་ངན་པ་ལྟར་པ་ཞིག་ཡིན་པས་ཁོང་ཚོ་ནི་དབང་ཤུགས་གཅིག་ཏུ་འོག་ཏུ་སྤངས་འཛིན་
བྱས་ན་ལེགས་པའི་ཚུལ་ལས་བརྒྱུ་སྤྱོད་པའི་ལྟ་ཚུལ་གྱི་ཤུགས་རྒྱུན་ཞིག་ཐེབས་ཡོད།

དུས་རབས་སྔོན་མའི་ཡོ་རབས་བརྒྱུད་ཏུ་དང་དགུ་བརྒྱུའི་མཚན་ནས་དེང་རབས་དངོས་ཁམས་རིག་པ་དང་།
སྐད་ཁམས་རིག་པ་སོགས་ཀྱི་ཚན་རིག་པ་མང་པོས་ནང་པའི་རྟེན་འབྱུང་གི་ལྟ་བུ་ཐོག་མར་སྐོ་ལ་སྤྱོད་པ་ཏེ། ད་
ཆ་ནི་ཁོང་ཚོའི་ཞིབ་འཇུག་གི་ར་བའི་ནང་ལ་ནང་པའི་གཞུང་ནས་གསུངས་པའི་རྟེན་འབྱུང་གི་ལྟ་བུ་གོ་བབ་
ངེས་ཅན་ཞིག་ཐོབ་ཡོད་པ་ཁོང་ཚོ་རང་ཉིད་ཀྱི་ཁོད་ནས་ལ་གྲག་གིན་ཡོད་པ་ཡོངས་གྲགས་སུ་སྤྱར་པ་ལྟ་བུ་རེད།
འོན་ཏེ། སྐྱེ་ཁམས་ཁོར་ཕུག་གི་ཚན་རིག་པ་དང་ཞིབ་འཇུག་པས་ནང་པའི་རྟེན་འབྱུང་གི་ལྟ་ཚུལ་ལ་དོ་སྣང་
བསྐྱེད་པའི་ལའདི་ནི་མིག་སྔའི་གནས་ཚུལ་ཞིག་ཏུ་མངོན། འོན་ཏེ། ད་ཆ་ནི་སྐྱེ་ཁམས་ཁོར་ཕུག་པའི་ཚན་རིག་
གི་ཞིབ་འཇུག་ནང་དུ་འང་གཅིག་ལ་གཅིག་རྟེན་གྱི་ལྟ་ཚུལ་ལས་ཡང་ན་རྒྱ་ལྗངས་རྟེན་འབྱུང་གི་ལྟ་ཚུལ་ཐོག་ནས་
སྐོ་སྤྱོད་དང་གོ་བ་གསར་པ་འཚོལ་བའི་གནས་ཚུལ་ཇི་མང་དུ་འགོ་བཞེན་འདུག་དཔེར་ན། ༢༠༡༡ ལོའི་སེམས་
དང་སོག་གི་བཤོ་སྤོང་དེ་བཞིན་(སྐྱེ་ཁམས་དང་། ཀུན་སྨོད། རྟེན་འབྱུང་། (Ecology, Ethics,
Interdependence) བཅས་ཀྱི་བརྗོད་གཞིའི་ཐོག་ཏུ་འགོ་ཚུགས་པ་ལྟ་བུ་རེད།

འདིས་ག་རེ་མཚན་ནས་ཞེ་ན། རང་པའི་གཞུང་ནས་གསུངས་པའི་རྟེན་འབྱུང་གི་ལྟ་ཚུལ་འདི་ནི་མཚན་ཉིད་རིག་
པ་དང་། ཚན་རིག་གཅིག་ཤུའི་ཐོག་ཏུ་མིན་པར་ཁོར་ཕུག་རིག་པ་དང་དཔལ་འབྱོར་རིག་པའི་ཐོག་ཏུ་སྤྱར་རྒྱ་
ཡོད་པའི་དངོས་ར་འཕྲོད་ཡོད་པ་དེ་རེད། སྤྱིར་མི་རྣམས་ཀྱིས་སྤྱོད་བརྒྱུད་རྟེན་འབྱེད་ཐོག་ནས་ཁོར་ཕུག་གཅིག་
སྤྱང་གི་གོ་རྟོགས་དང་ལག་ལེན་གསར་པ་འདི་རིགས་དེང་རབས་ཀྱི་ཞིབ་འཇུག་གི་སྤྱང་ཚུལ་གསར་པ་ཞིག་ཏུ་
མངོན་པ་ལྟ་བུ་འདུག་ཀྱང་། རང་པའི་སློལ་རྒྱུན་གྱི་རིག་གཞུང་སྤྱི་དང་སྤྱོད་པར་ནང་པའི་མཚན་ཉིད་རིག་པ་ནི་
རྒྱ་ལྗངས་རྟེན་འབྱུང་གི་ལྟ་བུའི་གཞི་ལས་བསྐྱེད་པའི་རིག་པའི་གཞུང་ལུགས་ཤིག་ཆགས་ཡོད།

ང་ཚོས་ད་ལྟ་སྐྱེ་ཁམས་ཁོར་ཕུག་གི་རྗེ་དྲག་གི་རང་བཞིན་སྤོང་དུས་ཡར་ཐོན་ཅན་དུ་གྲགས་པའི་རྒྱལ་ཁབ་དེ་
ཚོའི་བྱེད་སྤྱོད་ལ་གཙོ་བོ་ལྟ་དགོས། གང་ཡིན་ཟེར་ན། ལུང་པ་འདི་དག་གི་ཐོན་སྤྱོད་དངོས་ཐོག་དང་རང་
བྱུང་ཁམས་ཀྱི་རྒྱས་པའི་འབྱུང་ཁུངས་དབར་རྒྱ་དང་འབྲས་བུའི་རྣམ་དབྱེ་ཤིན་ཏུ་གསལ་པོ་ཡོད་པ་དང་། ཚོས་
ཉིད་ཀྱི་རིགས་པས་དབྱུད་ན་ད་ཆ་འཛིན་སྤོང་འདི་བརྗོད་དང་འཕྲུལ་ཆས་ཀྱི་དུས་རབས་སུ་འཕྲོས་ཟེར་

པས་རང་བྱུང་ཁམས་དང་ཐད་ཀར་ཕན་གཞོན་འབྲེལ་བའི་བཟོ་ལས་ཐོན་སྐྱེད་སོགས་ཤུགས་རྒྱུན་ལྷན་མོང་གིས་
སྤོང་དགོས་ཀྱིན་ཡོད། དེར་བརྟེན། ཁོང་ཚོའི་བྱས་ཉེས་ལས་ད་ཆ་སའི་གོ་ལ་སྤྱི་དང་ལྷག་པར་དངོས་པོ་ཡར་རྒྱས་
ཤུགས་ཆེན་ཕྱིན་མེད་པའི་ལྷང་པ་དག་ལ་རང་བྱུང་གི་གཞོན་འཛེ་འཛིགས་སུ་རྩང་བ་འདི་དག་གི་ཉེན་ཁ་འཕྲད་
བཞིན་ཡོད།

མིས་འདི་ལྟར་རང་བྱུང་ཁམས་ཀྱི་རྣམ་པའི་འབྲུང་ཁུངས་ལ་བག་མེད་ལོངས་སྤྱོད་ཀྱི་ཐོག་ནས་གཞོན་འཛེ་གཏོང་
བའི་དམིགས་ལུལ་ནི་དཔལ་འབྱོར་ཡར་རྒྱས་ཀྱི་ཆེད་དུ་ཡིན་ལུལ་ཡང་། ལྷབས་མ་ལེགས་པ་ཞིག་ལ་ད་ལྟའི་
འཛམ་གླིང་གི་དཔལ་འབྱོར་གནས་བབ་ནི་དབུལ་སྤུག་གི་སྤོང་ཆས་ཁེངས་ཤིང་དྲང་བདེན་དང་འཛོལ་མེད་པའི་
ལྷ་གྲུབ་དང་ཐད་དེ་རྒྱབ་འགལ་དུ་སོང་ཡོད། བཟོ་ལས་ལ་རིམ་པ་ཁ་ཤས་ཡོད་པའི་ཁྲོད་ནས་རིམ་པ་གསུམ་པའི་
བཟོ་ལས་ཐོན་སྐྱེད་(Tertiary industry)ཅེས་པ་འདིར་དཔེར་ན་ཨ་རི་དང་འཇར་མན་སོགས་ཀྱིས་མིའི་
དངོས་ཡོད་ཀྱི་གཞི་རྒྱུ་དགོས་མཁོར་མ་བསམས་པར་རྣམ་གྲངས་དང་རྣམ་པ་འདྲ་མིན་གྱི་ཐོན་སྐྱེད་རྣམས་ཤུགས་
ལ་བརྟེན་ནས་འཛམ་གླིང་ཐོག་དཔལ་འབྱོར་གྱི་རྣམ་པ་སྤོང་ཐོན་གྱི་གསུམ་ཆགས་ཐབས་བྱེད་པ་འདི་རེད།

མི་རྣམས་ཀྱིས་འདི་ལྟར་ཚོག་ཤེས་ལས་བརྒྱལ་ཏེ་རིམ་པ་གསུམ་པའི་བཟོ་ལས་ཐོན་སྐྱེད་ལ་གཡམ་བརྒྱགས་བྱེད་
པ་འདི་ཁོ་ནས་སྐྱེ་ཁམས་ཁོར་ཕུག་བརྟན་གནས་རང་བཞིན་ལ་དོ་འཕོག་འགྲོ་བུ་ཡོད་པ་དང་། དེ་ཡང་ཚོས་
ལུགས་བསྐྱབ་བྱའི་སྤོང་པོ་ཚོག་ཤེས་ཞེས་པ་དེ་མེད་པས་ལན་པ་རེད། རང་རེའི་གཞུང་དུ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་རྗེས་
འབྲུག་རྣམས་ཀྱིས་ལམ་ཉམས་སུ་ལེན་པའི་ཚེ་རི་ལྟར་འཛོལ་གནས་བྱེད་དགོས་རྒྱ་ཇི་ལྟར་སྐྱབ་དགོས་རྒྱའི་ཚུལ་
ཡང་། དལ་དུབ་ཀྱི་མཐའ་དང་། འདོད་པ་བསོད་ཉམས་ཀྱི་མཐའ་གཉིས་དང་བལ་བའི་དབྱེ་མར་གནས་དགོས་པ་
དང་། ལམ་ཉམས་སུ་ལེན་པའི་ཚེ་ཡང་ནང་གི་ལྷ་བ་དེ་རྟག་མཐའ་དང་ཆད་མཐའ་གཉིས་ལས་བལ་དགོས་ཏེ།
རི་རྒྱུད་དུ། ལྷ་བ་རྣམ་དག་རྟག་ཆད་མཐའ་ལས་གྲོལ།། སྒོམ་པ་རྣམ་དག་བྱིངས་སྤུགས་སུ་ན་པ་སངས།། སྤྱོད་པ་
རྣམ་དག་རྒྱལ་བའི་བཀའ་བཞིན་བསྐྱབས།། ཞེས་ལྷ་སྒོམ་སྤྱོད་གསུམ་དང་གཞི་ལམ་འབྲས་གསུམ་གང་གི་སྐབས་
སུ་ཡང་རྟག་མཐའ་དང་ཆད་གཉིས་ཀ་ལས་གྲོལ་དགོས་པར་གསུངས་སོ།། ཚོག་ཤེས་ཀྱི་གོ་དོན་ནི་བག་མེད་ལོངས་
སྤོང་དམ་རྒྱས་སྤོང་གི་རྣམ་པ་མེད་པའི་འཛོལ་གནས་བབ་ཅིག་བརྗོད་བཞིན་ཡོད་པ་དེ་གསལ་པོ་རེད།།